

ENSOR EN DE AMSTERDAMSE KUNSTHANDELAAR J.H. DE BOIS

door Ivan VAN HYFTE

Veel facetten van ENSORs uiterst gevarieerde en vaak complexe biografie zijn nog steeds te weinig bekend bij het grote (kunst)publiek.

Twee Nederlandse kunsthistorici J.F. HEIJBROEK (1949) en E.L. WOUTHUYSEN (1949) gaven in 1993 in een biografie (1) een levendig beeld van een Nederlandse kunsthandel in de eerste helft van deze eeuw waarin ook onze beroemdste stadsgenoot verrassend niet ontbreekt.

Daarin vertellen ze de stormachtige carrière van J.H. DE BOIS die in het milieu internationaal aanzien genoot. Geboren op 13 mei 1878 in Amsterdam leerde hij het vak bij de firma E.J. VAN WISSELINGH en Co. Hij bleef er in dienst tot en met juli 1901 en maakte de maand erop een reis door Frankrijk en België waarbij hij ondermeer Blankenberge en Oostende bezocht.

In een brief van 12 augustus 1901 aan een vriend geeft hij een uitvoerige impressie van de 2 badsteden: "...Als badplaats zou mij Blankenberghe meer lijken dan Ostende. In de laatste voor het meerendeel een parvenuachtige chicque, duur, alles duur, de mensen er ook duur. In B(lankenbergh) niet dat, meer een deftigheid, beter gezegd gedistingueerde chicque. Ook is het strand, de zeehoofden, de terrassen en alles veel mooier en Ostende zou Ostende niet zijn zonder de inderdaad groteske, van burgerlui-overdonderende-paardespul-pracht verbazende kurpaleizen; de onafzienbare rij lusthoven langs den Zéédijk; die entre parenthèses vol snollen zitten, alleen van een gedistingueerd genre; waardoor ge onwillekeurig, voortdurend aan den Amsterdamschen Zeedijk herinnerd wordt. Het werkelijk mooie in Ostende zal weinigen frappeeren, het oude stadsdeel met prachtige havens en dokken die voortdurend druk in beweeg zijn. Dat is werkelijk onverwacht. Blankenberghe neemt voor zich in. Ik zei het reeds: 't is er een fijner deel van het vermaakzoekend publiek, 't heeft niet het vunzige vieze niet wat in Ostende overal zoozeer bovendrijft. Meer daarom niet, dat het een of andere uithoek is, en dat ik juist daarom er zooveel mee opheb..." (2).

Nadat DE BOIS een tijdlang "manager" was geweest van een filiaal van kunsthandel C.M. VAN GOGH, startte hij in 1913 aan de Kruisweg 68 in Haarlem een eigen kunsthandel. RASSENFOSSE, REDON, Jan TOOROP en andere MEUNIERS staan onder meer vermeld in zijn verkoopscatalogus.

Zijn eerste grote expositie in zijn Haarlems pand was die van het grafische werk van James ENSOR (nov. 1913). Ondanks lovende kritiek was de belangstelling matig. Slechts 14 van de ruim 60 Ensors werden verkocht. DE BOIS kreeg 1/3 van de opbrengst, ENSOR de rest. Positief was dan weer dat hij van de directeur van het Keulse Wallraf-Richartz-Museum de opdracht kreeg een zo compleet mogelijke collectie goede etsen van ENSOR te verwerven (3). Daarom reisde hij naar Oostende om er de toen al "legendarische" kunstenaar op te zoeken.

Over dit bezoek schreef hij: "...Er ging zoo het verhaal dat de schilder er een winkeltje op na hield, waar de zomersche badgasten snuisterijen en 'souvenirs d'Ostende', beschilderde schelpen, geprepareerde kleine vogels etc. etc. konden kopen. Daar zou de kunstenaar eigenlijk van leven, daar men zijn kunst niet kocht. Zoals gewoonlijk was het ook ditmaal anders. Ensor's moeder was inderdaad in de Vlaanderenstraat een zodanig bedrijfje begonnen dat vrij rendabel bleek. En uit eerbied voor zijn ouders en uit liefde voor het ouderlijk huis dat hij niet verlaten wilde, heeft de schilder dat zaakje laten voortbestaan en er een paar oude heertjes gelukkig mee gemaakt, die er, toen ik mijn bezoek bracht, als ernstige beheerders van een rariteitenmuseum rondwandelden. Achterin voerde een trap naar een bovenverdieping van het vrij groote pand, en daar zou men den langzamerhand beroemd geworden kunstenaar aantreffen. De ontvangst was hoffelijk en hartelijk

en de schilder had er blijkbaar plezier in dat ik mij eerst even in den chaos van meubels, maskers, poppen, ja, wat niet al, moest oriënteren, eer ik rustig langs de volbehangen wanden met schilderijen, aquarellen en teekeningen kon wandelen en al wandelend de vaak geestige opmerkingen van den gastheer kon trachten in het geheugen te prenten, die door dezen bij een of ander doek gemaakt werden. In een hoek van de kamer stond een klein vleugeltje, een eindje er vandaan een harmonium en van tijd tot tijd zette ENSOR zich achter het een of het ander en ontlokte aan die instrumenten een reeks klanken, welluidend, doch voor mijn oor zonder eenig verband of melodie. ENSOR die nimmer muziek gespeeld had, speelde fluit, harmonium en piano op het gevoel af, componeerde zelfs een muziek bij een ballet van marionetten dat, door een ander opgeschreven en georchestreerd, in den Vlaamschen schouwburg van Antwerpen werd opgevoerd (...).

Wij schoten wel niet hard op met het samenstellen van de voor Keulen bestemde prentenverzameling, want van de meeste koperen etsplaten, die in de tachtiger jaren ontstaan waren, bleken geen goede afdrukken meer te bestaan, slechts magere drukjes, zonder de charme, die een goede ets kan hebben. Doch die kleurde de oude heer dan met waterverf hier en daar wat op en maakte er dusdoende aquarellen van...maar dat was niet de bedoeling. Reeds toen bleken mooie vroege drukken van Ensors etsen zeldzaam te worden. Met zijn hulp heb ik daarna nog wel het een en ander elders kunnen vinden, hetgeen tenslotte tezaam met wat de kunstenaar zelf mij nog verschaffen kon, mijn opdrachtgevers mocht bevredigen..." (4).

In de "Estacade", de "Réverbère", de "Bassins à Ostende" en de "Ferme Flamande" vond hij "...het typische nerveuse van Ensor het zuiverst uitgedrukt..." (5).

Deze veelzijdige man kwam ook nog aan de kost als uitgever van grafieken, kunstcriticus en auteur van literaire kritieken, waarbij hij een fenomenale bibliografie naliet (6).

Toen op 6 juni 1946 een klant vóór sluitingsuur de zaak binnenliep, vond hij DE BOIS dood onderaan de trap.

(1) J.F. HEIJ BROEK en E.L. WOUTHUYSEN: "Kunst, kennis en commercie; de kunsthandelaar J.H. DE BOIS 1878-1946", uitg. Contact Amsterdam/Antwerpen, 1993, 285 p.

(2) J.F. HEIJ BROEK en E.L. WOUTHUYSE: op. cit. p. 24-25.

(3) Volgens een brief van J.H. DE BOIS van 4 januari 1915 aan de Keulense directie heeft hij 14 originele etsen van ENSOR geleverd die in 1915 nog niet betaald waren (op.cit. p. 181).

(4) J.F. HEIJ BROEK en E.L. WOUTHUYSEN: op. cit. p. 53-54.

(5) op. cit., p. 59.

(6) op. cit., p. 231-275